

Серих О. В.,
к. ю. н., доцент кафедри господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА МИТНИЦІ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню морально-етичних аспектів діяльності працівників митниці. Розглянуто особливості професійної діяльності митника. Охарактеризовано правові засади професійної діяльності працівників митниці. Акцентується увага на підвищенні рівня правових знань і правової культури службовців митниці. Зосереджено увагу на виховній діяльності у митних органах. Доведено, що призначенням професійної етики є дослідження конфліктних форм поведінки. Зроблено висновок, що неухильне дотримання морально-етичних принципів і норм є важливим чинником якісного виконання працівником митниці службових завдань, необхідною умовою суспільної довіри та підтримки діяльності Міністерства доходів і зборів України

Ключові слова: етика, мораль, Міністерство доходів і зборів України, посадова особа, професійна етика, професійна діяльність, митник, митниця.

Постановка проблеми. В умовах приведення митного законодавства України у відповідність до міжнародних норм та реформування митної служби України морально-етичні аспекти професійної діяльності працівників митниць набувають все більшої актуальності. Системні перетворення, що відбуваються зараз в митних та податкових органах України у зв'язку з утворенням Указом Президента України від 24.12.2012 р. № 726 /2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [1] нового Міністерства доходів і зборів України (далі – Міндоходів України) шляхом реорганізації Державної податкової служби України і Державної митної служби України актуалізують питання підвищення рівня професійної компетентності, моральних якостей, формування професійної культури працівників новоствореного Міністерства. Формування управлінського апарату Міндоходів України неможливо без урахування критеріїв професіоналізму, усвідомлення моральної сутності професії, дотримання етичних вимог у службовій та позаслужбовій діяльності працівниками Міністерства, від якого в майбутньому залежить ефективність захисту державних інтересів.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Проблема професійної етики, дослідження її специфіки в окремих видах професійної діяльності займалися такі вчені як: Т. Г. Аболіна, О. М. Бандурка, В. П. Бралаган, Г. В. Гребеньков, Л. В. Гуцаленко, О. І. Денищик, Н. Г. Здрірко, Б. К. Левківський, В. О. Лозовой, К. Ф. Луганський,

О. О. Краснікова, Н. Р. Нижник, О. В. Петришин, А. А. Солоніцина, Д. П. Фіолевський, І. І. Чернокозов, М. М. Шувалов та інші. Морально-етичних засад діяльності працівників митної служби та соціально-психологічних особливостей їх професії торкалися у своїх працях А. Д. Войцещук, Є. В. Додін, Ю. М. Дьомін, І. Г. Калетнік, С. В. Ківалов, І. Н. Колобова, О. С. Нагорічна, Г. В. Поташнікова, В. В. Прокopenко, Н. С. Тимченко та інші. Окремі аспекти формування моральних якостей особистості працівників митних органів знайшли відображення в роботах, де розглядаються професійна підготовка й виховання митників (Н. А. Липовська, О. А. Панченко, О. П. Корольов), їх психологічні особливості (Ю. С. Іванченко, В. В. Немирич), соціально-психологічна компетентність митників (О. В. Сафронова).

Незважаючи на достатню розробленість проблем професійної етики та ґрунтовність досліджень професійної етики митника, в умовах реформування митної служби України та створення Міндоходів України як ефективного органу державної влади, діяльність якого здійснюється на засадах професійності, справедливості, неупередженості, постає необхідність ще раз звернутися до морально-етичних засад діяльності працівників митних органів та розглянути найважливіші питання професійної етики митника.

Тому **метою** статті є висвітлення морально-етичних аспектів діяльності працівників митниць.

Викладення основного матеріалу. Термін «*етика*» походить від давньогрецького «*ēthos*», яке ще в Гомера означало місце перебування, спільне житло. Згодом, однак, у слові *етос* почало переважати інше значення: звичай, вдача, характер. Античні філософи використовували його для позначення усталеного характеру того або іншого явища.

У творах давньогрецького філософа Аристотеля використовувались два терміни, похідні від слова *етос*: *ēthikos* (етичний) і *ēthika* (етика). Термін *етичний* потрібний був мислителю для позначення чеснот, що стосуються людської вдачі, характеру, на відміну від чеснот, пов'язаних з мисленням, розумом людини. Що ж до науки – галузі пізнання, котра вивчає власне етичні чесноти, досліджує, яка людська вдача є найдосконалішою, – то таку науку Аристотель або його найближчі учні й назвали етикою. Отже, у IV ст. до

н. е. етична наука дістала таку назву, якою іменується й по сей день.

Щодо походження терміну «мораль», то в латині здавна існувало слово *mos*, яке, подібно до *etosa*, означало характер, вдачу, звичай; разом із тим, воно мало й значення припису, правила. Маючи на увазі цей комплекс значень, відомий римський оратор, політичний діяч, мислитель Марк Тулій Цицерон утворює від іменника *mos* прикметник *moralis*, який означає «той, що стосується вдачі, характеру, звичаїв». Услід за Цицероном цей неологізм використовує Сенека старший, інші римські письменники й філософи, а вже в IV ст. н. е. виникає термін *moralitas* – мораль.

З часом поняття *етика* й *мораль* стали загальнопоширеними. При цьому термін *етика* зберіг своє первісне аристотелівське значення і досі позначає головним чином науку. Під *мораллю* ж розуміють переважно предмет науки етики, реальне явище, що нею вивчається [2; 15, 17]. Втім, у повсякденному слововжитку даної відмінності дотримуються не завжди, оскільки між мораллю як реальним явищем і етикою як наукою про нього по суті не існує чіткої межі. Коли йдеться, зокрема, про етику лікаря, вченого, суддівську етику, етику адвоката та ін., то мають на увазі певні принципи поведінки лікаря, вченого, судді, адвоката тощо; засуджуються ті чи інші їх вчинки, вислови за їхню «неетичність».

Окремі аспекти етичної поведінки митника, у тому числі з питань митної справи, специфічні моральні вимоги, норми і принципи щодо працівників митних органів України врегульовано низкою нормативно-правових актів, тобто можна визначити правові джерела етичної поведінки працівників митниць. Нормативними актами, що визначають основу професійної підготовки фахівців митних органів є: Конституція України [3], Митний кодекс України (далі – МК України) [4], Закон України «Про державну службу» [5], Дисциплінарний статут митної служби України [6], Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [7], Закон України «Про правила етичної поведінки» від 17 травня 2012 р. [8], Загальні правила поведінки державного службовця [9], Правила етики поведінки посадових осіб митної служби України [10] та інші нормативно-правові акти.

Так, наприклад, статтею 8 МК України від 13.03.2012 р. одним із принципів здійснення державної митної справи визнано принцип «заохочення доброчесності». В. В. Прокопенко і Т.І. Осінь, коментуючи закладені у ст. 8 МК України принципи здійснення державної митної справи, зазначають, що за допомогою принципу доброчесності закон окреслює тип правомірної поведінки суб'єктів митних правовідносин, який передбачає не лише відсутність правопорушення, а й сумлінне, належне, взірцеве виконання норм закону. Тож під доброчесністю автори розуміють «сумлінне виконання формальних обов'язків відповідними орга-

нами (посадовими особами), основними складовими яких є порядність та відсутність недбалості відносно можливих негативних наслідків» [11, 17-18].

До міжнародно-правових актів щодо професійної діяльності державних службовців належать: Конвенція ООН проти корупції, підписана від імені України 11.12.2003 р. у м. Меріда (Мексиканські Сполучені Штати) та ратифікована Законом України від 18.10.2006 р.; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, підписана від імені України 27.01.1999 р. у м. Стразбурзі та ратифікована Законом України від 18.10.2006 р., Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, прийнятий Резолюцією 51 /59 Генеральної Асамблеї ООН 12.12.1996 р., Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Резолюцією 34 /169 Генеральної Асамблеї ООН 17.12.1979 р.

В травні 2000 року Кабінет Міністрів Ради Європи схвалив Рекомендацію Європейським країнам № R (2000)10 «Про кодекси поведінки для державних службовців», відповідно до якої Комітет Міністрів, будучи впевненим, що зосередження уваги суспільства і підвищення етичних цінностей є важливими засобами у попередженні корупції, рекомендує урядам всіх країн сприяти прийняттю національних кодексів поведінки, керуючись при цьому Модельним кодексом поведінки державних службовців країн Ради Європи.

Варта уваги Рекомендація Ради Організації економічного співробітництва і розвитку по покращенню етики поведінки на державній службі, прийнята 23.04.1998 р., яка встановлює, що етичні норми для державної служби мають бути чіткими і зрозумілими.

Митник – це обличчя держави, і саме цього принципу повинен дотримуватися кожен, хто працює в митниці Міндоходів України, – будь то посадова особа, чи інший працівник, – як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті.

Працівники митних органів відносяться до державних службовців і за особливостями своєї професійної діяльності несуть велику матеріально-юридичну відповідальність за свої професійні рішення [12, 278].

Н. С. Тимченко у дисертації на тему «Формування професійно-етичних якостей майбутніх службовців-митників» визначила поняття «професійна етика службових осіб митних органів» як галузь етичної науки, що вивчає як застосування загальних норм моралі, моральності в діяльності та повсякденній поведінці службових осіб митних органів, так і особливих норм професійної моралі, що виникають та втілюються тільки у даній професійній групі (підгрупах) [13]. Щодо професійно-етичних якостей службовців-митників, то авторкою виокремлено найвагоміші для цієї професії: громадянськість, толерантність, відповідальність, вимогливість до себе й інших, людяність, сумлінність та інші.

Особливе значення у професійній етиці митника має надання рекомендацій щодо підвищення рівня правової культури службовців митної служби України. Особливості правової культури представників митної служби, як вважає Ю. М. Дьомін, полягають у підвищенні вимог до професійних і особових якостей службовців, підвищенні відповідальності посадові особи за порушення прав громадян та юридичних осіб, забезпеченні дотримання законів держави, посиленні контролю за виконанням державними службовцями посадових обов'язків. Особливе значення відводиться правовим засобам дії на «внутрішній правопорядок» службовця митних органів – визначення суб'єктивних прав і обов'язків, гарантій і обмежень, пільг і заборон, заохочень і стягнень [14, 278].

Підвищення рівня правових знань і правової культури посадових осіб митних органів та їх професійного рівня необхідно здійснювати на основі проведення навчально-методичної роботи (курси, семінари, обмін досвідом, професійна атестація, підвищення кваліфікації).

Важливе значення у вирішенні питань професійно-етичної підготовки митників мають заходи виховної дії, покликані підвищити професіоналізм працівників митної служби України. Доречно згадати статтю О. П. Корольова, присвячену проблемі виховної діяльності у митних органах. Під виховною діяльністю в митних органах автор розуміє систему цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу на свідомість, відчуття і поведінку працівника з максимальним урахуванням особливостей його особистості. Головною метою виховної діяльності є формування у працівників високого рівня професіоналізму. Основними завданнями виховної діяльності в Держмитслужбі є: якісне поліпшення відбору громадян для роботи в митних органах; виявлення і розвиток професійного потенціалу працівників митних органів, реалізація їх здібностей у професійній діяльності; формування стійкого інтересу до обраної спеціальності; оптимальний вибір форм, методів, прийомів і засобів виховної діяльності, правильне застосування їх у повсякденному житті з урахуванням позитивного досвіду; створення необхідних умов для ефективної і цілеспрямованої виховної діяльності працівників митних органів [15]. На думку вчених, що займаються психологічними питаннями підвищення професійного рівня працівників митних органів, роботу митників можна вважати екстремальним видом діяльності, що обумовлено постійною дією емоційних чинників. Під емоційними чинниками слід розуміти не тільки дефіцит часу, протидію зацікавлених осіб, інтелектуальні переваження, пов'язані з надлишком або дефіцитом інформації, але й постійну підвищену службу і моральну відповідальність за ухвалені рішення [16, 4]. А психічна реакція людини на екстремальні умови може

надовго позбавити людину здібності до раціональних вчинків та дій [17, 211–212].

Багато правопорушень, у тому числі у митній сфері, пов'язано з невмінням соціально адаптовано виходити зі складної, напруженої ситуації. Невирішені тривалі конфлікти можуть викликати у людини невір'я в дієвість існуючих правових норм, недовіру до влади, цинізм тощо. Соціально адаптовані виходи з гострих, конфліктних ситуацій, що мають місце при переміщенні громадянами товарів, предметів, транспортних засобів через митний кордон України вимагають відповідної етичної культури, володіння відповідними уміннями, гнучкості позицій як з боку громадян, так і з боку працівників митниці, що здійснюють митний контроль.

Отже, можна дійти висновку, що призначенням професійної етики митників є також дослідження конфліктних форм поведінки, і в зв'язку з цим – розкриття засобів розв'язання конфліктів, які мають місце у рамках цієї професії та розробка практичних рекомендацій з урахуванням конкретних історичних умов і суспільних завдань.

Варто підкреслити, що ефективну роботу в критичній ситуації визначають не лише стаж роботи у митних органах, знання працівником митниці норм митного законодавства, а й вміння адаптуватися у конфліктній ситуації й успішно виходити з неї.

Професійна митна етика покликана надати рекомендації щодо розкриття причин деформації морально-професійної свідомості, шляхів, методів її викорінення.

Висновки. Неухильне дотримання морально-етичних принципів і норм є важливим чинником якісного виконання працівником митниці службових завдань, необхідною умовою суспільної довіри та підтримки діяльності Міндоходів України. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаються у розробці морально-етичного кодексу поведінки митника (працівника Міндоходів України), що сприятиме покращенню репутації не лише митниці, а й держави в цілому.

Література:

1. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24.12.2012 р. № 726 /2012 // Урядовий кур'єр від 25.12.2012 р. — № 238.
2. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посіб. / В. А. Малахов. — 3-тє вид. — К.: Либідь, 2001. — 384 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. // Офіційний вісник України. — 2012. — № 32. — Ст. 1175.
5. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 52. — Ст. 490.
6. Про Дисциплінарний статут митної служби України: Закон України від 06.09.2005 р. № 2805-IV // Офіційний вісник України. — 2005. — № 39. — Ст. 2428.

7. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 40. — Ст. 404.
8. Про правила етичної поведінки: Закон України від 17.05.2012 р. № 4722-VI // Голос України від 12.06.2012 р. — № 106.
9. Загальні правила поведінки державного службовця: затв. Наказом Головного управління державної служби України від 04.08.2010 р. № 214 // Офіційний вісник України. — № 90. — С. 211.
10. Правила етики поведінки посадових осіб митної служби України: затв. Наказом Державної митної служби України від 16.11.2009 р. № 1097 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article?art_id=1573609
11. Прокопенко В. В. Реформування митного законодавства України необхідно починати з основ / В. В. Прокопенко, Т.І. Осінь // Митна справа. — 2012. — № 1 (79). — С. 11-19.
12. Іванченко Ю. С. Особливості формування якостей особистості у митників пасажирського і вантажного відділів митниці / Ю. С. Іванченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pucz.edu.ua/sciencearchive>. — С. 96-102.
13. Тимченко Н. С. Формування професійно-етичних якостей майбутніх службовців-митників: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. С. Тимченко // Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. — К., 2003. — 20 с.
14. Демин Ю. М. Таможенный контроль в Украине (Bibliotheca Studiorum): монографія / Ю. М. Демин. — К.: Преса України, 2004. — 542 с.
15. Королев О. П. Актуальные проблемы воспитательной деятельности в Государственной таможенной службе Украины / О. П. Королев // Митна справа. — 2003. — № 2. — С. 43 —46.
16. Паньков А.І. До питання підвищення професійного рівня працівників митних органів в Україні: психологічні аспекти / А.І. Паньков, С. М. Стременовський // Митна справа. — № 2. — 2003. — С. 3 —8.
17. Александровский Ю. Психогении в экстремальных ситуациях / сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко // Психология экстремальных ситуаций: хрестоматия. — М.: АСТ, 2000. — С. 154 —212.

Серых Е. В. Морально-этические аспекты деятельности работника таможи

Аннотация. Статья посвящена освещению морально-этических аспектов деятельности работников таможи. Рассмотрены особенности профессиональной деятельности таможенника. Охарактеризованы правовые основы профессиональной деятельности работников таможи. Акцентируется внимание на повышении уровня правовых знаний и правовой культуры служащих таможи. Сосредоточено внимание на воспитательной деятельности в таможенных органах. Доказано, что назначением профессиональной этики является исследование конфликтных форм поведения. Сделан вывод, что неуклонное соблюдение морально-этических принципов и норм является важным фактором качественного выполнения работником таможи служебных задач, необходимым условием общественного доверия и поддержки деятельности Министерства доходов и сборов Украины.

Ключевые слова: этика, мораль, Министерство доходов и сборов Украины, должностное лицо, профессиональная этика, профессиональная деятельность, таможенник, таможня.

Serykh E. The moral-ethical aspects of activity of customs officers

Summary. The article is devoted to coverage of the moral-ethical aspects of the activities of customs officers. The features of professional activity of customs officials are considered. Legal basis of professional activity of workers of customs are described. The focus is on raising the level of legal knowledge and legal culture of customs officials. Focus on educational activity in customs authorities. It is proved that the appointment of professional ethics is the study of conflict behaviour. Concluded that adherence to moral-ethical principles and standards is an important factor of qualitative performance of the customs officer official tasks, a necessary condition of public trust and support to the activities of the Ministry of revenues and duties of Ukraine.

Keywords: ethics, moral, Ministry of revenues and duties of Ukraine, public official, professional ethics, professional activity, customs official, customs.